

O'ZBEK TILIDA TIBBIY DISKURS INDIVIDUALLIK XUSUSIYATLARINI
TA'MINLOVCHI VOSITALAR

Asronova Mohigul Musaboyevna

Andijon davlat universiteti dotsenti

Annotatsiya: *Diskurs individualligini o'rganish zamonaviy dunyodagi tillar va madaniyatlarning xilma-xilligini aniqlash, anglashga yordam beradi: til, muloqot, madaniyat nazariyalarni rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, u turli til, madaniy guruhlar o'rtasida o'zaro muloqotni kuchaytiradi, bag'rikenglik va do'stona muloqot qiluvchi jamiyatni shakllantirishga yordam beradi. Ushbu maqolada o'zbek tilida tibbiy diskurs individualligini ta'minlovchi vositalarni yoritib berishga harakat qildik.*

Kalit so'zlar: *diskurs, umumiy diskurs, maxsus diskurs, metodologiya, individual.*

Tibbiy diskurs, ya'ni tibbiyot sohasidagi muloqot va axborot almashinuvi, o'ziga xos terminologiya, uslublar va kontekstlarga ega. Ushbu diskursda shaxsiylashtirish, bemorlarning ehtiyojlari va holatlarini hisobga olish muhimdir.

Til va kommunikatsiya sohasidagi tadbirlar va tillar orqali ta'sir ko'rsatish va g'oyalarni o'tkazishni tushunishda til va aloqa tuzilmalari o'rganish juda muhimdir. Jahon miqyosidagi diskursning insonlar va jamiyatlarda orasidagi farqlarini tushunish uchun til va aloqa asoslarini, kontekstual va ijtimoiy-manaviy - ma'rifiy e'tibor bilan o'rganish muhimdir. Tilshunoslik turli xil diskursiv amaliyot, me'yorlar alohida shaxs va jamiyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni qanday shakllantirayotgani, ularning matnlarni qabul qilish va talqin qilishga ta'sir qilishni o'rganadi. Jahon tilshunosligi turli madaniyat, tillardagi diskursning individualligiga har bir diskursning o'ziga xosligi, ijtimoiy kontekst, tarix va madaniyatning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettirishini inobatga olgan holda yondashadi.

Tibbiy diskursning individual xususiyatlarini ta'minlash uchun turli vositalar mavjud. Masalan, tibbiy terminologiya, bemor bilan muloqotda ishlatiladigan til va uslub, shuningdek, bemorning shaxsiy tarixi va holatiga mos keladigan yondashuvlar. Yondashuvlar esa bir necha asosiy yo'nalishlarga bo'linadi: biomedikal, psixologik va sotsial yondashuvlar. Har bir yondashuv tibbiy diskursda bemorning individual xususiyatlarini qanday hisobga olishni belgilaydi. Tasniflar esa tibbiy diskursning turli jihatlarini ajratib

ko'rsatishga yordam beradi. Bu tasniflar, masalan, bemor bilan muloqot usullari, diagnostika jarayonlari va davolash strategiyalarini o'z ichiga oladi.

Umuman olganda, O'zbek tilida tibbiy diskurs individual xususiyatlarini ta'minlashda ko'plab vositalar, yondashuvlar va tasniflar mavjud bo'lib, ularning har biri bemorning ehtiyojlariga mos ravishda ishlatilishi lozim. Tibbiy diskurs - bir-biriga notanish bo'lgan, zarurat tug'ilganda ma'lum bir jamoa va ushbu jamoatchilik muassasasi normalariga muvofiq muloqot, maxsus aloqa turidir.

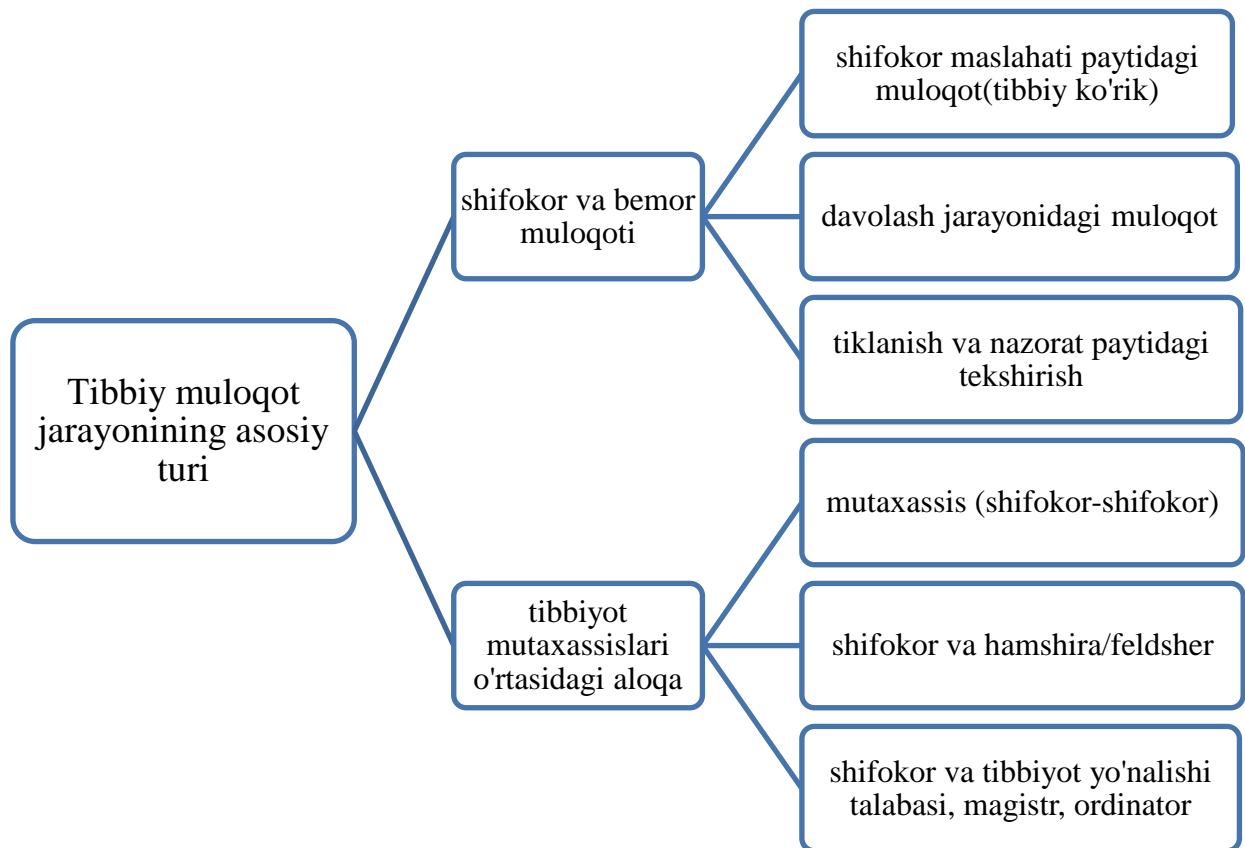
Matn mavzusiga qarab ham diskurs sohasini aniqlash mumkin. Ko'pincha matn mavzusi diskurs doirasini belgilashda asosiy unsur hisoblanadi. Matn mavzusi odatda matnda muhokama qilinayotgan, taqdim etilayotgan asosiy fikr yoki masalani aks ettiradi, shuning uchun diskurs tegishli soha yoki doira haqida tushuncha berishi mumkin. Masalan, matn mavzusi tibbiyot, sog'liqni saqlash va tibbiy muolajalar bilan bog'liq bo'lsa, unda diskurs tibbiyot sohasiga tegishli deb taxmin qilinadi. Agar matn mavzusi yangi texnologiyalar, dasturiy ta'minot, kompyuterlar va internetga tegishli bo'lsa, unda diskurs katta ehtimol bilan axborot texnologiyalariga tegishli. Shu bilan birga, matn mavzusi kengroq yoki torroq bo'lishi mumkinligini hisobga olish kerak. Ba'zi hollarda diskurs doirasini to'g'ri aniqlash uchun kontekst, struktura, leksika va boshqa elementlarning qo'shimcha tahlili talab etiladi. Demak, matn mavzusi diskurs doirasini aniqlashda muhim ko'rsatkichdir, ammo kontekstni yanada aniqroq tushunish uchun yuqorida keltirilgan tavsiflangan turli xil tahlil usullaridan foydalanish tavsiya etiladi.

Diskurs ishtirokchilarining kasbiga qarab diskurs doirasini aniqlash tajribasi ham uchraydi. Diskurs ishtirokchilarining kasbi ko'pincha diskurs doirasini belgilashda hal qiluvchi omillardan biri bo'lishi mumkin. Kasbiy sohalar muloqot mazmuni va tabiatiga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan ma'lum bilim, tajriba va o'ziga xos atamalarni talab qiladi. Misol uchun, agar diskurs ishtirokchisi tibbiyot mutaxassisi yoki shifokor bo'lsa, unda muhokama qilinadigan mavzular tibbiyot sohasi va sog'liqni saqlash bilan bog'liq bo'ladi. Agar diskurs ishtirokchilari axborot texnologiyalari sohasida ishlayotgan bo'lsa, unda nutq katta ehtimol bilan kompyuterlar, dasturiy ta'minot va texnologik innovasiyalar bilan bog'liq bo'ladi. Ammo shuni unutmaslik kerakki, diskurs ishtirokchilarining kasbi diskurs doirasiga ta'sir qiluvchi omillardan faqat bittasi bo'lishi mumkin, shu sababli har doim ham muayyan diskurs sohasini aniq ko'rsatmaydi. Misol uchun, ishtirokchi o'z kasbiga aloqador bo'lmagan sevimli mashg'ulot yoki hobbiga ega bo'lishi va nutqda tegishli mavzularni muhokama qilishi mumkin. Shuning uchun diskurs doirasini to'g'ri aniqlash va uning kontekstini tushunish uchun ishtirokchilarning kasblari

haqidagi ma'lumotlarni boshqa tahlil usullari (masalan, kontekst, kalit so'zlar, matn tuzilishi va lingvistik xususiyatlarni tahlil qilish) bilan birlashtirish tavsiya etiladi.

Matn leksikasini tahlil qilish diskursning individualligini aniqlash, muallifning muloqot uslubi, ohangi va xususiyatlarini topish, shuningdek, matnning konteksti va maqsadini to'g'ri tushunish tahlil qilishga asos bo'ladi.

Tibbiy diskurs ishtirokchilari tibbiyot xodimlari yoki boshqa kasb egallari bo'lishi mumkin. Bunda tibbiy diskursning o'zi vertikal (shifokordan bemorga) yoki gorizontal (shifokordan shifokorga, olimdan olimga) amalga oshirilishi mumkin.

O'zbek tilida xususiy diskursning lingvistik, pragmatik va madaniy xususiyatlariga bag'ishlangan bir nechta muhim tadqiqotlar amalga oshirilgan. Masalan, Sh. Safarov diskursning lingvistik va pragmatik xususiyatlarini, L. Raupova dialogik diskursning sotsiopragmatik xususiyatlarini, G. Odilova esa xususiy diskurslarning lingvomadaniy talqinini o'rganadi. Tibbiy lingvistika sohasida ham bir nechta muhim tadqiqotlar amalga oshirilgan. N. G'aybullaeva tibbiy evfemizm, A. Qobilova tibbiy perifraza, D. Sobirova tibbiy reklamalarining sotsiopragmatik xususiyatlarini o'rganishgan.

Fan diskursining individualligini aniqlashga yordam beradigan bir nechta texnika va yondashuvlar mavjud. Ulardan ba'zilarini quyidagi shaklda ko'rsatamiz:

1. Matn va kontekst tahlili. Tadqiqotchilar bu qatorda, ma'lum bir diskursning o'ziga xos lisoniy xususiyatlari, mavzusi, gap qurilishi va uslubini aniqlash uchun turli diskurslarga oid matnlarni tahlil qilishadi. Tarix, ijtimoiy me'yor va madaniy qadriyatlar kabi diskurs qo'llaniladigan kontekstni ham hisobga olish muhim.

2. Etnografik metodologiya. Etnografik tadqiqotlar mo'ljallangan diskursni tavsiflovchi ijtimoiy amaliyot va o'zaro ta'sirlarni o'rganish imkonini beradi. Tadqiqchi ko'zatish, interv'yu, fokus-guruhlar va boshqa usullardan odamlarning muloqot qilish va o'z dunyokarashlarini ifodalashda qanday strukturali gapdan foydalanishini tahlil qilish mumkin.

3. Lingvistik tahlil. Tilning qurilishi va morfologiyasini o'rganish va diskursning o'ziga xos qonunlarini aniqlashda lingvistik tahlil usullaridan foydalanish mumkin. Bu yerda diskursning o'ziga xos tomonlarini tushunish uchun fonetika, grammatika, leksika va boshqa lingvistik elementlarni tahlil qilish talab etiladi.

4. Diskurs tahlil usuli diskursning ijtimoiy-madaniy va mafkuraviy (siyosiy) jihatlarini, masalan, hokimiyat, o'zlik, siyosat va boshqalarini o'rganishga imkon beradi. Bu yerda diskurslarni, ularning dominant va boshqa tomonlarini tahlil qilish talab etiladi.

Ushbu bosqichlar har biri hususiy diskursning individualligini aniqlashda muhim rol o'ynaydi; tilshunoslik, madaniyatshunoslik mutaxassislariga turli jamiyat va shaxslardan iborat guruhlarining lingvistik va madaniy hususiyatlarini o'rgatishi bilan ahamiyatli.

Bundan tashqari, tibbiyot xodimlari nutqining sotsiolingvistik xususiyatlariga ham e'tibor qaratilgan. "Tibbiy metaforalarning qisqacha izohli lug'ati" va "O'zbek tilida tibbiy evfemizmlarining qisqacha izohli lug'ati" yaratilgan. Bular o'zbek tilida tibbiy so'zlar va ifodalarning madaniy va pragmatik xususiyatlarini tushuntirishga yordam beradi.

Bu kabi tadqiqotlar o'zbek tilida diskursning turli sohalarini va ularning madaniy-madaniy xususiyatlarini tushuntirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, tilshunoslik sohasida keng qamrovli tadqiqotlar va ilmiy ishlar ko'rsatishda o'z o'rnini bor.

Tibbiy diskursda kasallik, shifokor va bemorlar ishtirokchilardir. Hippokrat "tibbiyot san'ati uchun unsiy kasallik, bemor va shifokordan iborat" deb ta'kidlagan. Kasallikni davolashning asosiy ishtirokchilari shifokor va bemorlardir, shuning uchun ularning ijobiy, to'g'ri, tizimli muloqoti natijasida terapiya (davolash jarayoni)ga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Maslova V.A. Kognitiv tilshunoslik. Rus tilidan I.Mirzaev tarjimasi – Samarqand, 2011. – 370 b.
2. Семенов Н.Н. Русские паремии: функции, семантика, прагматика. – Белгород: Изд-во Белгородского ун-та, 2011. – 355 с.
3. Солнцев В.М. Язык как системно-структурное образование. – М.: Наука, 1971. – 291 с.
4. Bargiela F. Business Discourse across 'cultures': data selection, collection and analysis / F. Bargiela. – Warwick, 2010. – 120 p.
5. O'zbek tilining izohli lug'ati, ikki tomli, 1-2 tomlar. – Moskva: Rus tili, 1981. 632, 715 b.